

integriranja u jedan objektivan i orijentirajući pogled.

Nadalje, u zborniku je razvidno kako urednici obistinjenje i aktualizaciju integrativnog mišljenja nalaze unutar propulzivnog polja integrativne bioetike. Ona je interdisciplinarno područje koje pojedinca ne samo da upućuje na probleme znanstveno-tehnološke civilizacije koje smo dio nego je i ona ta koja senzibilno i poduzetno reagira na tu zbilju te osim što gradi mostove (da se izrazimo potterovski) između različitih i raznorodnih područja i perspektiva, ona pruža izgublenu i posustalom čovjeku današnjice upravo ono što najviše treba – orijentaciju. Iako knjiga svakako afirmira integrativnu bioetiku, njezine potencijale za današnju znanost i društvo, ona se tu ne zadržava, već razvijeni *novum*, odnosno njegove pluriperspektivističke, orijentacijske i integracijske potencijale nudi za implementiranje u druga područja znanosti i njihovih disciplina, ali i šire.

Na kraju, urednicima treba čestitati na uloženom trudu i ogromnom poslu koji su nadasve uspješno obavili. Također, u završnom pogledu valja istaknuti kako će ovo izdanje nesumnjivo postati obvezatno i nezaobilazno štivo za sve koji se bave ili se kane baviti integrativnom bioetikom, odnosno sve one koji znanstvene i ine probleme na koje nailaze i istražuju, to poduzimaju i vrše u integrativnom, pluriperspektivnom i orijentacijskom ključu. Osim toga, knjiga će biti od ogromne pomoći za sveučilišnu nastavu i kolegije koji u svom sadržaju imaju izučavanje integrativne bioetike. Uz dodatak: ovo je izdanje prije i iznad svega uspjelo u svojoj temeljnoj proklamaciji i nakani, da u vremenima »gubitka orijentacije i egzistencijalne dezorijentiranosti« ostvari ono najvažnije – pružanje orijentacije.

Matija Mato Škerbić

Veselin Golubović

Zagrebačka filozofija prakse

Na putu k povijesnom mišljenju novog

Plejada, Zagreb 2018.

Ima li smisla raspravljati o *Zagrebačkoj filozofiji prakse* nakon što je na prijelomu osamdesetih/devedesetih godina prošloga stoljeća došlo do preokreta u idejno-političkom imaginariju, odnosno kada je određenim pojmovima, kao što je *marksizam*, oduzeta svaka dotadašnja respektabilnost pa su »promovirani« u one čije je zastupanje odgovorno za političko-ekonomske nedaće i koje treba barem marginalizirati kako ne bi ometali proboj u svijet »prosperitetne budućnosti«?

Kakav je domašaj te filozofije, kojoj je marksizam u jezgri, nakon »utopističkog« očekivanja da bi se marksizam uklanjanjem staljinističkih okova mogao vinuti do primjerenе visine? Umjesto preporoda, marksizam je tendenciozno osuđen na okultaciju ili na to da bude predmet blasfemija. Ilustrativna je tragikomična persiflaža pojma »klasna svijest« pri istodobnom prepotenciranju pojma »nacionalna svijest«.

Pojam »kolektivni proleter« obilježje je Hrvatske u europskim razmjerima. Običavao sam to prije istaknuti, ali bih se sada usudio reći da, nažalost, nije ni to. Pod pojmom »proleter« podrazumijeva se onaj koji je svjestan mogućnosti slobode unatoč nepovoljnostima vlastita egzistiranja. Ako gotovo više nitko u Hrvatskoj ne dvoji, unatoč suprotnostima u ideološkoj i političkoj orijentaciji, kako je ona zbog problematičnih uvjeta svojeg opstanka po svim pokazateljima pri europskom začelju, onda treba biti svjestan kojoj klasi pripada, zacijelo ne »privilegiranoj«. Zbog toga je neophodno biti svjestan činjeničnog bivstvovanja i svojih povijesnih potencijala, čijim je ekspliciranjem moguće zadobiti dostojno mjesto u svijetu načelno ravnopravnih naroda i zemalja. Pretencioznu tvrdnju da je klasna svijest »zastarjela« pobija činjenica da nacionalna svijest bez nje uistinu nije moguća. Naime, klasna svijest bitan je uvjet nacionalne svijesti.

Budući da je odnos prema drugome refleksija odnosa u samom sebi, a odnos u samom sebi kriterij vlastita stajališta prema drugome, obescjenjivanje pojma klasne svijesti nije slučajno jer bi na vidjelo dospjeli klasni odnosi i logika njihova nadilaženja u vlastitoj naciji i državi. U nacionalnom fundamentalizmu, nacionalna svijest potiskivanjem klasne svijesti

pokazuje se kao *prived* – u prikrivanju onoga što jest i onoga što bi trebalo biti. Odnos prema poimanju klasne svijesti jedan je od pokazatelja odnosa prema marksizmu.

Nastupanjem neoliberalističke politike osamdesetih godina prošloga stoljeća, marksizmu se, identifikacijom s najgorim očitovanjima staljinističke pragmatike, počeo oduzimati dignitet i legitimitet. Što se tiče odnosa spram marksizma, kritika se prometnula u pseudo-kritiku jer se nije nastojalo na razlikovanju biti i otklona od nje, nego se pošlo od tobožnje paradigmatičnosti »gulaga« i završilo se u »crnim knjigama komunizma«. Riječ je o logičkoj grešci neutemeljenog razloga jer po čemu bi, mimo smislenih raspravljanja, te »crne knjige« nužno proizlazile, dapače, kao legitimacija marksizma, iz nerazriješene problematičnosti njegova navodnog uzroka. U povijesti postoje kontinuiteti i diskontinuiteti (i manipulacije u vezi s njima).

Henri Lefebvre, u svojoj knjizi *Misao postala svijet. Treba li napustiti Marxa?*, kritički se postavlja prema nakanama koje svoju odlučnu negaciju temelje na mogućnosti nadilaženja onoga što jest, nasuprot okamenjivanju uzročnih polazišta i njihovim proizvoljnim poistovjećivanjem s bitnim otklonima. Lefebvre upozorava na to da jačanje etatizma i njegova vojnopolitičkog aparata ne demantira Marxova nastojanja, nego ih aktualizira zbog istraživanja uzroka otuđenja (da ne bude princip) u stvarnosti. Naime, znanost i tehnika ne razrješavaju same po sebi probleme autonomnog ljudskog postojanja jer njihova je svrha i smisao da budu sredstvo otkrivanja i ozbiljavanja mogućnosti svijeta.

Knjiga *Zagrebačka filozofija prakse*, u kojoj Veselin Golubović razrađuje prijepore u nastajanju »topele struje marksizma« (Ernst Bloch), nije samo historiografska dokumentacija onoga što se zbivalo na hrvatskom, odnosno jugoslavenskom duhovnom horizontu nego je njezin domašaj, prije svega, prospektivan jer ukazuje na značenje marksizma u promišljanju i razrješavanju sveukupnih budućih društvenih problema.

Prijepornost između dogmatičnog i kritičkog marksizma pokazuje se u odnosu prema teoriji odraza te sukladno tome prema estetici socijalističkog realizma. One pretpostavljaju dvojnost subjekta i objekta. Ako je taj odnos principijelan pa je objekt vrijednost po sebi, onda subjekt ostaje samo pri vlastitoj receptivnosti kao bitnom obilježju. Mogućnost praktičkoga uma (onoga po čemu nešto treba biti) pritom sustaje svodeći se na reprodukciju i/ili apologiju onoga što jest.

Zagrebačka filozofija prakse konstituira se u opoziciji tim stajalištima, u tendenciji za emancipiranjem praktičkoga uma – da bi iz

zatamljenosti sfere recepcije i reprodukcije proizašao na vidjelo kao *spiritus movens* produkcije svijeta. Isto se zahtijeva i u području umjetničkoga, kako bi do izražaja došla kreativnost nasuprot imitiranju i opravdavanju postojećeg.

Pedesetih godina prošloga stoljeća objavljuju se djela u kojima se naziru ocrti zagrebačkoga kruga. Golubović ih uspoređuje s izdanjima beogradskog kruga, pronalazeći identičnosti i razlike. U djelatnostima Korčulanske ljetne škole i časopisa *Praxis* šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća potvrdilo se proširivanje hrvatskoga, odnosno jugoslavenskoga kruga filozofije prakse do europskih i svjetskih razmjera.

Pedesete je godine dvadesetog stoljeća obilježilo snažno sučeljevanje sa staljinizmom u svim područjima, političkom, filozofskom i drugima. Dok je kritika staljinizma u politici obično opterećena političkom pragmatikom, pri čemu se zbog greške *idem per idem* počesto zastaje u začaranom krugu, u filozofskoj kritici prisutni su filozofiji inherentni kriteriji pa, stoga, Golubović gleda filozofsku kritiku staljinizma u rasponu: *dijalektički materijalizam* → *filozofija prakse*.

Posljedak te kritike jest mogućnost novog povijesnog odnosa u nadilaženju socijalne evolucije – u revoluciji koja se najprihvatljivije očituje u slobodi stvaralaštva. Golubović završava taj put u mogućnosti slobodne ljudske zajednice do koje dospijeva razrješavanjem ključnih etičkih i estetičkih problema.

Golubović koncipira vlastitu knjigu kao kritiku staljinizma – u vidokrugu dijalektičkog materijalizma i filozofije prakse. Ishod je toga nastojanja rasprava o mogućnosti novog povijesnog odnosa, ponajprije u aspektu evolucije, a potom u aspektu revolucije. Naposljetku, riječ je o kritici u sferi ontologije i gnoseologije, etike i estetike – u dospijevanju do mogućnosti slobodne ljudske zajednice. Golubovićev je pregled prvenstveno kronološki. Međutim, preglednije bi bilo prikazati tu problematiku eksplicijom misli pojedinih filozofa.

Riječ je prije o neizbježnosti posebnog stila u izražavanju, odnosno o tributu određenom vremenu, nego o isticanju vlastita filozofskog stajališta kojega je oblikovanje tek započelo u tom sklopu što se tiče sintagme »dijalektički materijalizam«. Takvim naglašavanjem dijalektike, Predrag Vranicki problematizira doseg materijalizma ističući, nasuprot neupitnoj statičnosti, mogućnost kretanja, uključivo i mogućnost drugačijega nego li što jest. U tome je na pomolu »negacija negacije« za koju se u »sovjetskom marksizmu« tvrdilo da je relikv hegelijanizma. Međutim, upravo ona dovodi u pitanje neupitnost staljinističkog

»ontologizma« koji potvrđuje apriornu istinitost onoga što jest i nužnost njegove reprodukcije. Konstatirajući pritom ograničenost dihotomije materijalizam – idealizam, Vranicki nastoji nadići konstrukcije (prvotnosti) baze i (drugotnosti) nadgradnje koja ustupa mjesto teoriji odraza.

Prevladavanju teorije odraza sukladno je striktno razlikovanje socijalizma i staljinizma. Socijalizam podrazumijeva uspostavljanje društva kao asocijacije autonomnih pojedinaca, dok staljinizam podrazumijeva involuciju u birokratizam koji potvrđuje atavizme onakvog društva protiv kojeg je upravljena revolucija. Vranicki raspravlja o ulozi države i partije, denuncirajući njihovu etatiističku zloupotrebu u činjeničnom opravdavanju supremacije vladajuće klase unatoč principijelnom pozivanju na njezino ukidanje. Također, protežira samoupravljanje kao pokretački duh oslobađanja čovjeka u tom najvišem stupnju demokracije.

S druge strane, Branko Bošnjak smatra da teorija odraza nije bitna kategorija gnoseologije te da je mogućnost sinteze subjekta i objekta središnja uloga kategorije odnosa. Pritom, nije riječ o prvenstvenosti ni subjekta, ni objekta, nego o zahtjevu za uspostavljanjem njihove jednakopravne interakcije. Budući da se u odnosu subjekta i objekta konstituira čovjekova spoznaja samoga sebe, u samosvijesti, čovjek otkriva da je on sam objekt vlastite svijesti u intenciji prema samome sebi. U suodnošenju subjekta i objekta, tj. u odnosu čovjeka prema samom sebi, prisutna može biti samo kontemplacija, pa i kritika. Međutim, ipak se još uvijek ostaje u spoznajno-teorijskoj dvojnosti subjekta i objekta. Logičan posljedak postulata nadilaženja spomenute dvojnosti jest praksa – kao medij povezivanja i osmišljavanja odnosa subjekta i objekta, tj. čovjeka sa samim sobom, s vlastitom biti, čovječnošću. Bošnjak u studiji o Heraklitu, *Logos i dijalektika*, govori o ljudskom načelu i promišljenom načinu njegova iskazivanja. Načelo dolazi do izražaja u povijesti filozofije, kao putu čovjekova povijesnog uspona na kojem se osmišljava domašaj duha u oblikovanju svijeta po ljudskoj mjeri. Valja spomenuti i to kako je Bošnjak dijalektičku moć sinteze pokazao u dijaloškom odnosu marksizma i kršćanstva.

U Golubovića se primjećuje kako su knjige *Realni svijet* Danila Pejovića te *Bit i suvremenost* Vanje Sutlića osobito značajne u konstituiranju *Zagrebačke filozofije prakse*. Pejović smatra da je kritika gnoseološke i scijentističke pozicije, koje pretpostavljaju odnos između subjekta i objekta, imanentna ontološkoj kritici u kojoj se postavlja pitanje o bitku. Tu je riječ o razlici između ontičkog i ontološkog jer su predmeti znanosti i spoznaje u sferi bića naspram kojih je bitak. U odnosu

mišljenja spram bitka, a mišljenje, kojeg je temelj sloboda, to jest u odnosu čovjeka prema samome sebi, u otkrivanju razlike između bitka i bića te u zahtjevu za njezinim nadilaženjem očituje se u biti čovjeka i bit svakoga bića. Izvođenjem bića iz bitka, tj. iz samoga sebe i po sebi, čovjek producira samoga sebe, jamačno, kao slobodno biće. Na vidjelu je pritom čovjekov praksis, odnosno podrijetlo i mogućnost sinteze bića i bitka u biti – čovjeka kao proizvođača sebe, tj. povijesnog bića, i svijeta, u odgovornosti spram drugih, zacijelo i umjetnosti.

Sutlić također smatra da čovjek uspostavlja sebe i svoj svijet imanentnim osmišljavanjem bića, prema kojima je upravljena svijest pa pritom nastoji predmetno-metodološkim razmatranjem sagledati bitnu razliku između povijesnog i znanstveno-predmetnog mišljenja. U nadilaženju tradicionalne filozofije, odnosno konstituiranjem »transfilozofije«, Sutlić ističe značenje prakse kojom na vidjelo dopijevaju bića iz bitka, odnosno bitak sam u kojem je mogućnost autentične opstojnosti čovjeka, tj. povijesnosti njegova svijeta. Naime, Sutlić smatra da je praksa konstitutivna u biti čovjeka. Zato je njegov odnos – u domeni rada – prema pojedinim bićima u iskušenju otuđenja i nastojanja za razotuđenjem, pri čemu do izražaja dolazi praksa kao načelo i promišljeni način. Sutlić razmišlja o otuđenom vremenu, u kojem čovjek bivstvuje s onu stranu slobodne (stvaralačke) volje, i povijesnom vremenu u kojem je čovjekova bit s vremenom, dakle, razmišlja o *biti i suvremenosti*.

O tome što Danko Grlić misli o odnosu umjetnosti i estetike izvjestio sam prilikom publiciranja njegovih *Odabranih djela* – »Grlić ne odbacuje a limine estetiku jer ona, uostalom, ističe u prvi plan osjetilnost, kao medij umjetničkog oblikovanja, nego određuje s obzirom na umjetnost, nadilaženjem granica estetičke sistematizacije i normativnosti – mjesto estetike, njezin smisao i doseg, u kontekstu filozofije i njezine povijesti« (Vinko Grgurev, »Autonomija individualnosti«, *Danas*, 10. siječnja 1989.).

Konstituiranje estetike kao posebne discipline u sklopu spoznajne teorije podrazumijeva emancipiranje čovjeka upravljenoga prema osjetilnosti u području koje nastaje umjetnost. Riječ je o odnosu između subjekta, tj. čovjeka u njegovu stvaralačkom *impetusu* i objekta, u mogućnosti umjetničkog djelovanja i djela u području osjetilnoga. Uloga je estetike pritom dvojaka, da dospije u iskušenje propisivanja normi i da bude predložak za istraživanje i osmišljavanje umjetničkih postignuća.

Kao refleksija umjetničkoga, estetika postuli- ra nadilaženje dvojnosti između sebe i umjetnosti, čija je bit čovjekovo stvaralačko izražaj-

vanje u horizontu slobode, s onu stranu objekta, u njegovu oblikovanju. Nije li podrijetlo estetike također u toj perspektivi umjetničkoga spram koje je moguća osebnija sinteza u filozofskom razmatranju povijesti hrvatske književne kritike koju je Grlić nagovijestio ali je, nažalost, nije uspio obraditi? Mogu li estetička razmišljanja i književna ostvarenja biti komplementarna, u višem rodnom pojmu, u literarnosti? Grlić smatra da su se granice estetike na pravi način pokazale u Schellingovoj *Filozofiji umjetnosti* – u umjetnosti kao realiziranju »beskonačnog u konačnome« i Hegelovoj sintezi subjektivnog i objektivnog duha.

Grlić je u doba najintenzivnijeg derogiranja teorije odraza objelodanio njezinu temeljnu proturječnost koja se očituje u apstraktnoj suprotnosti subjekta i objekta, na čije je nadilaženje među prvima upozorio Lenjin prilikom proučavanja Hegelove filozofije. U toj situaciji nije moguće niti iskazivanje kreativnosti, niti podvrgavanje kritici onoga što jest. Izostajanjem zbiljskog posredovanja daje se, u posljednjoj liniji, susprezanjem spontanosti, ustupak stihiji i priklanjanju neprijepornim zahtjevima nasuprot otkrivanju ljudskih rješenja.

Golubović je objavom posebnih poglavlja o tome što su Gajo Petrović i Milan Kangrga pridonijeli raspravama u rasponu od kritike teorije odraza do filozofije prakse apostrofirao *mišljenje revolucije* kao njihovu zajedničku liniju. Petrović i Kangrga u svojim su početnim člancima upućivali na motive i mogućnosti izlaženja iz staljinističkog monolitizma razotkrivajući njegove napukline. U Petrovića, kao i u mnogih drugih filozofa, poprilično je bilo upečatljivo mišljenje o »negaciji negacije«. Također, Petrovića zanima pitanje kontinuiteta i diskontinuiteta ideja klasičnih njemačkih idealista, osobito Hegela, i marksizma, odnosno Marxova mišljenja.

Dogmatizam je odstranjivao u marksizmu raspravu o otuđenju koje logično iščezava potvrdom bitka kao principa. Pri svođenju budućnosti na privid, na reprodukciju onoga što jest, isključuje se kategorija negacije koja je bitna predikacija Hegelove ontologije – nulta točka, puko polazište, startna pozicija čovjeka nepritegnuta prošlošću i otvorena prema vidokrugu iskazivanja vlastitih stvaralačkih mogućnosti. Na stupnju samosvijesti čovjek otkriva doseg realiziranja vlastite svijesti u predmet, odnosno da su čin i učinak (predmetnost predmeta) rezultat njegova produciranja. Sa stajališta uma, kao sinteze svijesti i samosvijesti, čovjek se upravlja prema oblikovanju svijeta u nadilaženju opreke između otuđenja, tj. svijesti o razlikovanju vlastitih mogućnosti i zbiljskih ograničenja, i razotuđenja, tj. svijesti o približavanju svojim bit-

nim (stvaralačkim) obilježjima. Naime, negacija negacije smisljena je u neprestanom otkrivanju puteva čovjekova povijesnog uspona.

Polaženjem od imanentnosti slobode i stvaralaštva, u kojoj čovjek uspostavlja svoju bit kao osnovu vlastite opstojnosti, Petrović u tom sklopu podrazumijeva pod revolucijom čin kojim se nadilazi otuđenje i potvrđuje čovjekovo nastojanje da bude samosvojno biće. Budući da je stvaralaštvo u slobodi i radi nje same bitno obilježje čovjekova autentičnog opstanka, onda je rad, kao životna nužnost, u dvojnosti između otklona od ljudske biti, u području otuđenja, i u zahtjevu za izlaženjem iz vrzinskog kola kontrarevolucijskog ponavljanja onoga što eksploatacijom i diskriminacijom niječe ravnopravno komuniciranje među ljudima, odnosno slobodu svakoga čovjeka kao pojedinca. Poimanje revolucije kao permanentno nadilaženje otuđenja i ozbiljavanje stvaralaštva, prisutno je i u mišljenju Milana Kangrge.

Kangrga je knjigama *Etički problem u djelu Karla Marxa te Etika i sloboda* postavio temelj za kritički pristup moralnoj svijesti – u otkrivanju njezina dosega i mogućih tendencija. Moralna svijest podrazumijeva dvojnost subjekta i objekta, ali i zahtjev za prevladavanjem tog odnosa – da se ne ostane samo na moralnoj ocjeni i moralnom zahtjevu, nego da se krene u ozbiljavanje morala u vlastitom (moralnom) činu. U postulatu praktičkoga uma apstrahiraju se posebna određenja čovjeka kao legitimacija njegove upravljenosti na ono što bi trebalo biti. Protivno stihiji, samovolji i prividnoj slobodi, spontanost – kao moć činjenja prema slobodi vlastite volje, tj. prema vlastitoj savjesti, u odgovornosti prema drugima i prema samom sebi – bitan je uvjet stvaralaštva koje je konstitutivno u oblikovanju onoga što treba biti, a još nije, odnosno svijeta po ljudskoj mjeri, pa je budućnost njegova vremenska dimenzija. S njezine perspektive – povijesnosti – moguća su prosuđivanja historijskog i razabiranja njegovih vrijednosti. U tome se otkriva smisao umjetničkog, u tvorbi onoga u čemu se očituje sinteza univerzalnog i individualnog. Za Kangrgu moderni pojam prakse nije istovjetan aristotelovskoj korelaciji *tehne – poiesis – praxis*, s kojom je u bitnoj vezi *theoria* jer bi praksa bila određena onim što je učvršćeno i neupitno. Praksa je čovjekova moć samosvjesnog uspostavljanja svijeta u izražavanju vlastitih kreativnih potencijala.

Prilikom čitanja Golubovićeve knjige *Zagrebačka filozofija prakse* izvire panorama misli njezinih protagonista – sedmorice hrvatskih (zagrebačkih) filozofa rođenih u rasponu od 1922. do 1928. godine. Objektivno je u toj skupini prisutan vrlo produktivni filozofski pisac Ivan Kuvačić. Djelovanjem na liniji spomenute filozofije i zanimanjem za filozofske

osnove znanstvene metodologije prihvatio je baviti se pretežno sociologijskom tematikom. Kuvačićeva zaokupljenost povijesno-filozofskim temeljem sociologije može bitan je motiv za Golubovićev nastavak istraživanja Zagrebačke filozofije prakse. Golubović je na više mjesta spomenuo i značajan doprinos Ivana Fochta, a među praksisovcima svakako valja istaknuti i Veljka Cvjetičanina. Pedesetih godina prošloga stoljeća stupili su na filozofsku scenu na kojoj ih je dočekalo pitanje odluke između podređivanja čovjeka postojećoj društvenoj strukturi, u njezinoj funkciji, i težnje za slobodnim čovjekovim odlučivanjem o samome sebi i odgovornosti za društvo.

Prilično važno mjesto u Zagrebačkoj filozofiji prakse zauzima i Rudi Supek. Rasprave o temama i dilemama njegove generacije, koja se intelektualno profilirala prije Drugog svjetskog rata, formalno su nastavljene u novije doba. Golubović je istaknuo značaj Supekova manifestnog teksta »Zašto u nas nema borbe mišljenja?«, objavljenoga u prosinačkom broju časopisa *Pogledi* 1953. godine. Supek je istaknuo da je prijeko potrebno traženje vlastitih putova moguće ponajprije uklanjanjem regulacije diskusija s više instancije te opovrgavanju monopola u kulturi i politici, odnosno na kritičkoj distanci spram Istoka i Zapada, snagom plauzibilnih argumenata u slobodnom raspravljanju. Kangrga nadopunjuje Supeka konstatacijom kako uski probitci pojedinih ljudi i klanova izazivaju, umjesto međusobnog uvažavanja i solidarnosti, nešto najgore – animozitete i za svakoga pogubnu entropiju.

U žarištima predvodnika Zagrebačke filozofije prakse nije samo marksizam jer je i za nj nezaobilazno posredovanje s drugim usmjerenjima u povijesti svjetske filozofije, ali, da se istinskom marksizmu ne imputira radi njegove pretenciozne diskvalifikacije upravo ono što nastoji prevladati, valja naglasiti osobito značajnu vrijednost *Zagrebačke filozofije prakse* Veselina Golubovića.

Vinko Grgurev

Jagor Bučan

U znaku Jednoga

Ogledi i prikazi o romanu, perenijalnoj misli i duhovnom itinerariju

ArTresor, Zagreb 2020.

Knjiga *U znaku Jednoga* Jagora Bučana (kojega ne bismo smjeli brkati s njegovim ocem, Danielom Bučanom) značajan je prilog perenijalizmu kod Hrvata i stoga, kao bosanski perenijalist, s radošću pristupam njezinu prikazu. Knjiga je relevantna, prije svega, kao interdisciplinarno djelo koje komparativnom metodom razlaže različite područne teme unutar humanističkog područja, podvodeći ih pod zajednički provedbeni motiv i pronalazeći ujedno njihove srodne strukturalne i sadržajne značajke. Rukopis obiluje referencijama na primarnu i sekundarnu stručnu literaturu te se odlikuje akribičnim stilom izlaganja. S obzirom na to, djelo bi moglo biti zanimljivo studentima filozofije, religijskih studija i književnosti, ali i široj kulturnoj publici.

Riječ je o djelu koje obrađuje temu što u hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj sredini gotovo uopće nije bila razmatrana. Osnovna tema perenijalne misli relevantna je kao specifičan pogled na filozofiju, odnosno kao osobiti filozofijski pogled na duhovnu i religijsku baštinu. Predstavnici perenijalne filozofije u akademskim se okvirima razmatraju u korpusu studija zapadnog ezoterizma, koji su u svijetu tek nedavno postali interdisciplinarna akademska disciplina (zahvaljujući Antoineu Faivreu, voditelju Odjela za religijske znanosti pri École pratique des hautes études na Sorbonni).

Bučanov rukopis svojim komparativnim pristupom i interdisciplinarnim okvirom (koji uključuje i autorov osobni interpretativni doprinos) predstavlja tematski, sadržajni i interpretativni *novum* te može biti i od šireg društvenog interesa. Rukopis svjedoči o vrsnom poznavanju hrvatskog jezika, kako u stilskome, tako i u pojmovnome smislu, osobito u slučaju prikladnog korištenja stručnih termina. Djelo je popraćeno pripadajućim bibliografskim napomenama, iz čega je razvidno da autor vlada stručnim područjima koja proučava i koja međusobno povezuje na kontekstualno utemeljen način.

Temeljni je doprinos djela u otkrivanju dubljih i manje očitih poveznica književno-teorijske, filozofijske i religijske sfere na temelju zajedničkog provedbenog motiva, te u kontekstualnom povezivanju autora različitih provenijencija – Marijana Cipre (kao filozofa